

Caroline Eriksson

Boplatslämningar vid Säby bytomt

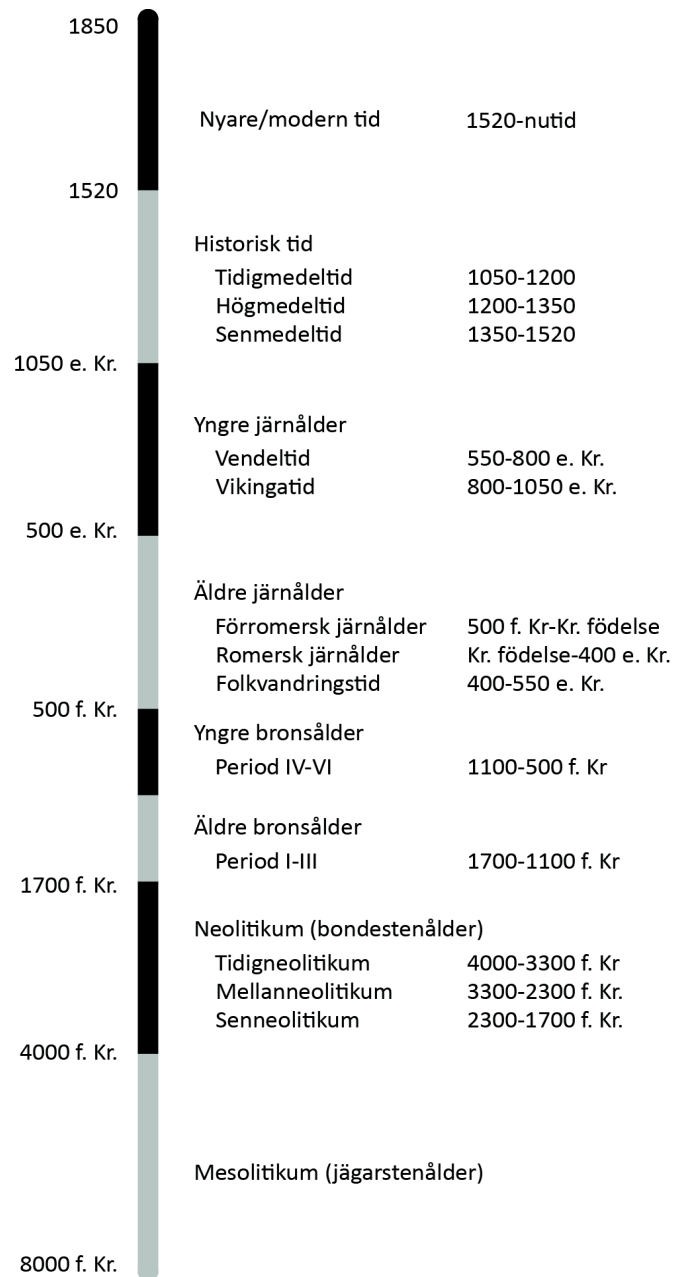
UA rapport 2025/10

Arkeologisk förundersökning
Lst dnr 5144-2025

Uppland
Stockholms län
Sigtuna kommun

Norrunda socken
VALLSTANÄS 2:17

L2016:7486

Upphovsrätt, om inget annat anges, enligt Creative Commons licens CC BY. Villkor finns tillgängligt på <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.sv>. Undantaget är Lantmäteriets kartmaterial.

Fotografier: Uppdrag arkeologi (om annat ej anges).

Omslagsbild: Stolphål och härd inom UO:s västra del.

Producerad av Uppdrag arkeologi i Sverige AB.

Stockholm 2025.

Boplatslämningar vid Säby bytomt

UA rapport 2025/10

Caroline Eriksson

Innehåll

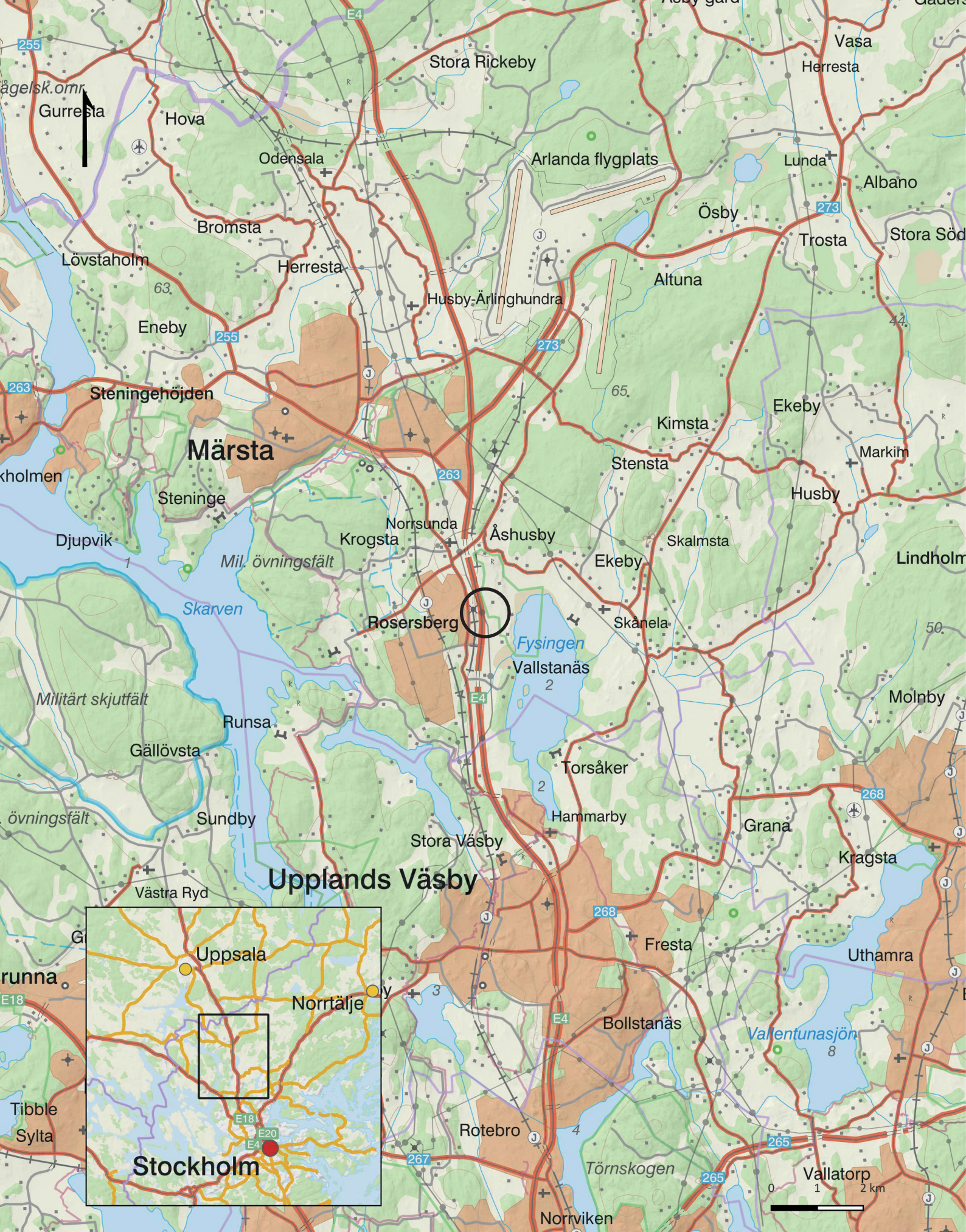
Administrativa uppgifter	5
Sammanfattning	7
Bakgrund	8
Antikvarisk bakgrund	8
Topografi och fornlämningsmiljö	8
Tidigare undersökningar	9
Genomförande	10
Syfte och frågeställningar	10
Metoder och arbetsmoment	10
Dokumentation	10
Fyndstrategi	10
Rapportering och distribution	10
Resultat	11
Sökschaktning	11
Anläggningar	11
Fynd	11
Antikvarisk bedömning och revideringar i KMR	13
Utvärdering av undersökningsplan	14
Referenser	15

Bilagor

1. Schakttabell
2. Kontexttabell

Administrativa uppgifter

Länsstyrelsens beslut, dnr:	5144-2025
Uppdrag arkeologi projektnr:	25016
Landskap:	Uppland
Län:	Stockholm
Kommun:	Sigtuna
Socken:	Norrsunda
Fastighet:	VALLSTANÄS 2:17
Fornlämning:	L2016:7486
Uppdragsnr Fornreg:	202500277
Läge:	Fastighetskartan blad 66G 0GN ROSERSBERG N: 6608326, E: 663857
Koordinatsystem:	SWEREF 99 TM
Höjdsystem:	RH 2000
Typ av undersökning:	Avgränsande förundersökning
Undersökt yta:	1 650 m ²
Projektgrupp:	Caroline Eriksson (projektledare) Rebecka Jonsson Richard Grönwall (redaktion)
Beställare:	Länsstyrelsen i Stockholms län
Undersökningsperiod:	2025-04-24
Dokumentationsmaterial:	Digital projektdatabas förvaras tillsvidare hos Uppdrag arkeologi.
Fynd:	Inga fynd har tillvaratagits.

Figur 1. Översiktskarta med läget för den arkeologiska förundersökningen markerat med cirkel. Skala 1:100000.

Sammanfattning

En arkeologisk förundersökning i avgränsande syfte har på uppdrag av Länsstyrelsen i Stockholm utförts under april 2025 inom fastigheten VALLSTANÄS 2:17, Sigtuna kommun. Förundersökningen syftade till att avgränsa den södra delen av fornlämningen Säby bytomt (L2016:7486). Bytomten har varit bebodd från järnålder och in över 1900-talet. Den arkeologiska förundersökningen beställdes av Länsstyrelsen och bekostades med medel från kulturmiljövårdsanslaget.

Vid förundersökningen påträffades sex stolphål, en hård samt en ränna inom undersökningsområdet. Anläggningarna bedöms höra till fornlämningen, och lämningens gräns har justerats i Kulturmiljöregistret utifrån resultaten.

Bakgrund

Antikvarisk bakgrund

Länsstyrelsen i Stockholms län har beställt ett kunskapsunderlag i form av en avgränsande förundersökning inom fastighet VALLSTANÄS 2:17 i Sigtuna kommun (fig. 1 och 3). Beställningen föranleddes av planer på att exploatera området söder om fornlämningen L2016:7486, vilken utgörs av en bytomt. Fältarbetet genomfördes under april 2025 och bekostades med medel från kulturmiljövårdsanslaget.

Topografi och fornlämningsmiljö

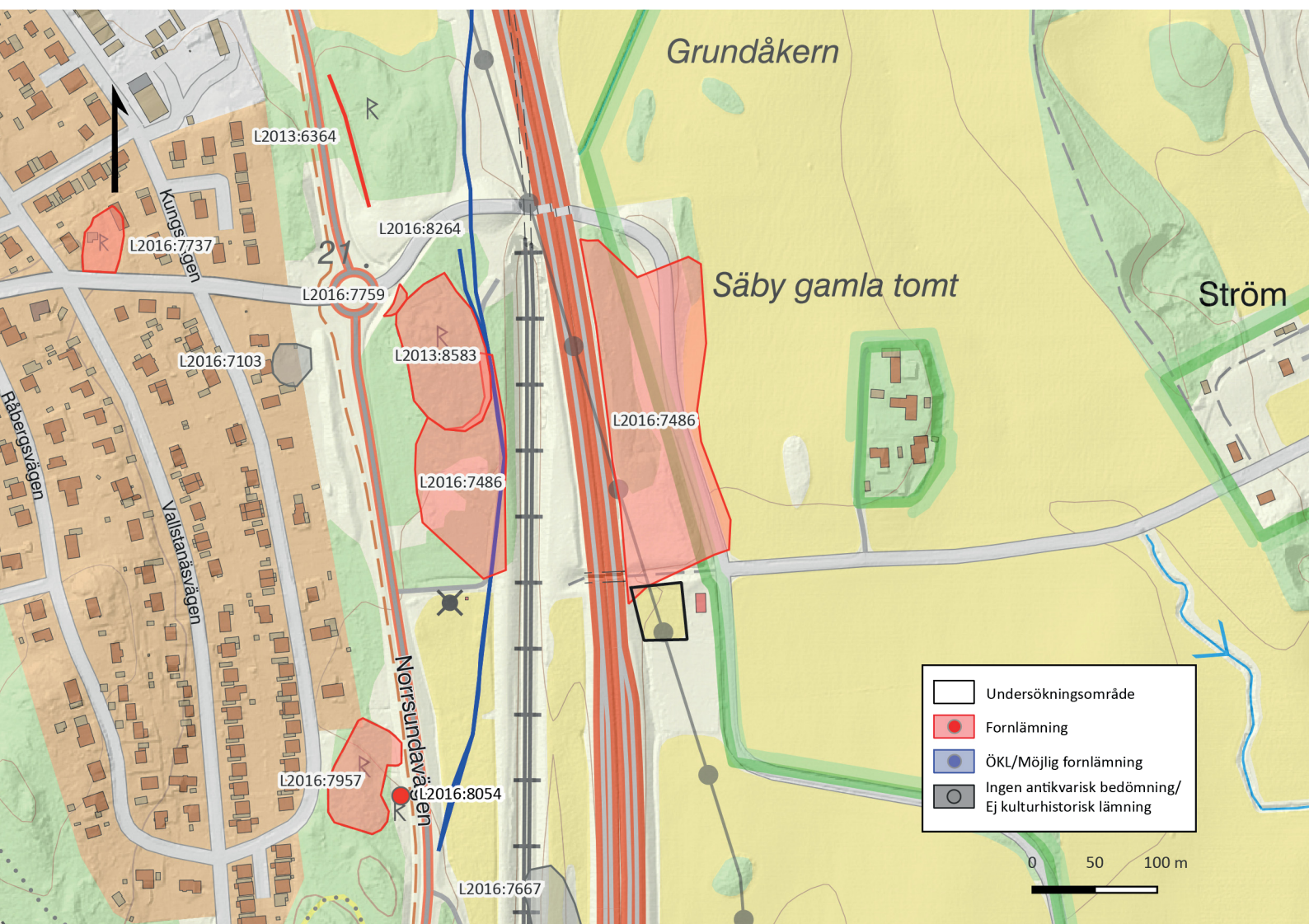
Undersökningsområdet (UO) omfattade en 1650 m² stor yta direkt öster om E4:an, mellan tätortsbebyggelsen i Rosersberg och åkermarken i anslutning till sjön Fysingen (fig. 2 och 3). Området är beläget 14–16 meter över havet och undergrunden utgörs av postglacial finsand och postglacial lera (SGU Jordartskartan).

Området kring Rosersberg är rikt på fornlämningar och fornlämningsbilderna visar på en tät bebyggelse från och med järnåldern, med en stor mängd järnåldersgravfält. Till områdets järnåldersgravar hör även den så kallade Nordians hög, som utgör Stockholms läns största gravhög. Det finns även ett antal runstenar i området – fem stycken vid Norrsunda kyrka (L2016:8126), en norr om sjön Fysingen (L2016:7160), en vid Viggeby norr om Rosersberg (L2016:7807) och en i södra Rosersberg inte långt från aktuellt undersökningsområdet (L2016:8054). Fler runstenar finns även längre västerut vid Rosersbergs slott. I området är också kända ett flertal järnåldersboplatser med tillhörande gårdsgravfält, där bebyggelsen i flera fall har kontinuitet in över medeltid och historisk tid. Bland dessa kan, utöver den här aktuella Säby bytomt, nämnas Valsta (L2016:7383), Viggeby (L2019:3270) och Linsunda (L2016:7485). Norrsunda kyrka är medeltida, och de äldsta delarna uppfördes sannolikt under sent 1100-tal, medan Säby omnämns i skrift första gången år 1349 (SDHK 5743, ISOF).

Området kring sjön Fysingen är utpekad som ett riksintresse för kulturmiljön (K630), för sitt *herrgårdslandskap med rötter i järnålderns centralbygd*.

Figur 2. Undersökningsområdet fotograferat från sydöst.

Figur 3. Topografisk karta med UO samt registrerade lämningar i KMR. Skala 1:5000.

Tidigare undersökningar

Den västra delen av L2016:7486 undersöktes åren 1992–1993 och rapporten publicerades 2006 (Andersson & Hållans Stenholm 2006). Det kunde vid undersökningen konstateras att boplatsen kronologiskt sträckte sig från äldre järnålder in till 1900-tal, med spår av flera treskeppiga långhus, stolphus, grophus, lämningar efter metallhantverk och odling. Även ett antal gravar från yngre järnålder omfattades av undersökningarna. Vid tidig medeltid övergick bebyggelsen till att utgöras av stensyllshus, och bytomten förefaller därefter ha varit kontinuerligt bebyggd fram till 1900-tal.

Åren 1995–1996 utfördes en förundersökning samt en delundersökning av bytomtens östra del (Beronius Jörpeland 2001). Vid dessa undersökningar kunde två kronologiska faser urskiljas, en med tyngdpunkt i yngre bronsålder–äldre järnålder, som eventuellt utgör boplatsens äldsta fas, och en med tyngdpunkt

i romersk järnålder–folkvandringstid. De äldre lämningarna var belägna i åkermark öster om impedimentet och lämningarna från romersk järnålder–folkvandringstid var belägna på impedimentet, inte långt ifrån det nu aktuella UO.

År 2000 genomfördes en förundersökning utmed Norrsundavägen väster om Säby bytomt och det intilliggande gravfältet L2016:7759 (Hamilton & Ranheden 2001). Vid förundersökningen påträffades fyra härdar och fyra gropar som kopplades till den vendeltida fasen av boplatsen.

Genomförande

Syfte och frågeställningar

Uppdragets syfte var att genom en avgränsande förundersökning klargöra förekomst av fornlämning inom angett område.

Metoder och arbetsmoment

Fältarbetet omfattade sökschaktning med grävmaskin. Objekt av relevans för undersökningens syfte rensades för hand med hacka och/eller skärslev och mättes in med RTK-GPS i koordinatsystemet SWEREF 99 TM. Samtliga inmätta objekt tilldelades unika ID-nummer. Grävda ytor återställdes efter avslutad dokumentation.

Dokumentation

Samtliga objekt beskrevs i text och fotograferades. Insamlad fältdata, undantaget fotografier, har ordnats och lagrats i Intrasis (ver. 3.2.0). Vidarebearbetning

av fältdata och upprättande av skalenliga och koordinatbestämda planer har gjorts i programvaran QGIS (ver. 3.28.12) och Adobe Illustrator (ver 28.0).

Fyndstrategi

Inga fynd planerades tillvaratas inom ramen för uppdraget.

Rapportering och distribution

Resultaten av förundersökningen presenteras i denna rapport i enlighet med Riksantikvarieämbetets "Vägledning för tillämpning av Kulturmiljölagen. Uppdragsarkeologi" och Länsstyrelsens förfrågningsunderlag. Resultaten har efter godkännande av Länsstyrelsen i Stockholms län registrerats i KMR. Rapporten finns lagrad och tillgänglig digitalt i Riksantikvarieämbetets tjänst för lagring av arkeologiska rapporter.

Figur 4. Dokumentation av sökschakt. Foto från öst.

Resultat

Sökschaktning

Totalt grävdes sex schakt inom undersökningsområdet omfattandes en sammanlagd area av cirka 150 m² (fig. 8). Ett säkerhetsavstånd på tolv meter hölls till den närliggande motorvägen. I undersökningsområdets norra kant gick en lägre luftledning i Ö-V riktning, och ett säkerhetsavstånd på cirka fem meter hölls till denna. Schakten grävdes ner till anläggningsnivå eller opåverkad markhorisont, vilket resulterade i ett schaktdjup på mellan 0,3–0,5 meter. Ställvis inom UO bedöms också massor av brun silt, uppblandad med rikliga mängder småsten, ha påförts.

Anläggningar

Vid sökschaktning påträffades sex stolphål, en härd och en ränna (fig. 5, 6 och 8). Anläggningarna var grupperade i två områden, ett i UO:s västra del och ett i söder.

Området i väst omfattade tre stolphål med en diameter mellan 0,7–0,9 meter (243, 255, 279) samt en härd (266). Två av stolphålen hade kraftig stenskoning och kan eventuellt ha ingått som takbärande stolpar i en byggnad. Härden var mycket urlakad, med endast enstaka kol och skärvsten synliga i ytan.

Figur 5. Anläggningar i schakt 295 inom den västra delen av UO. Foto från sydöst.

Anläggningarna inom södra delen av UO var något mer diffusa, och omfattade tre stolphål, mellan 0,13–0,35 meter i diameter stora (334, 344, 369) samt en ränna (355). Stolphålen saknade synlig stenskoning och var betydligt mindre än stolphålen i det västra området. Ett av stolphålen samt rännan fortsatte in

Figur 6. Anläggningar i schakt 315 inom den södra delen av UO. Foto från sydöst.

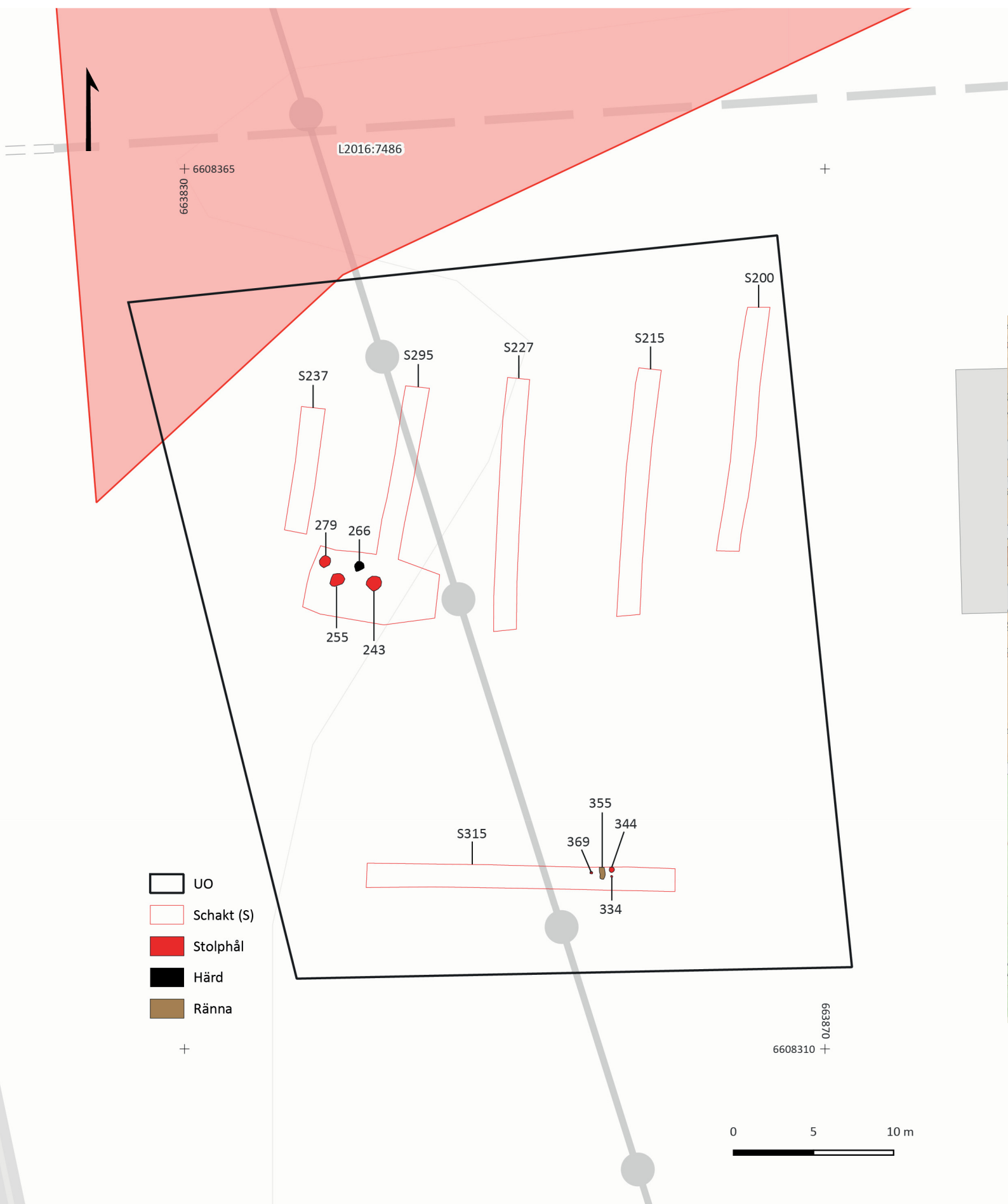
i schaktväggen mot norr. Rännan 355 hade en något oregelbunden form och skulle kunna utgöra en kulturlagerrest. Fyllningen i stolphålen och rännan var likartad och utgjordes av gråbrun silt med inslag av lera som markant skilde sig från omgivande, ej kulturpåverkad lera.

Fynd

Vad som bedöms utgöra en kvartskärna påträffades som lösfynd vid sökschaktning (fig. 7). Kvartsen bedöms vara bearbetad men dess kontext är oklar. Ännu under större delen av bronsåldern låg UO under vatten och någon koppling till aktiviteter äldre än bopplatsen är således mindre troligt. Fyndet kan ha koppling till någon form av redskapstillverkning, men även andra bakomliggande förklaringar kan finnas. Vid Säby har tidigare undersökningar påvisat spår av metallhantverk och krossad kvarts kan fungera som flussmedel vid järnframställning (Eriksson et al. 2008:70). En möjlighet är således att kvartskärnan hör samman med aktiviteter inom bopplatsen, men resonemanget är att betrakta som hypotetiskt, då den påträffades som ett lösfynd utan säker kontext. Fyndet har efter dokumentation gallrats.

Figur 7. Kvartsskärna påträffad som lösfynd vid schaktning.

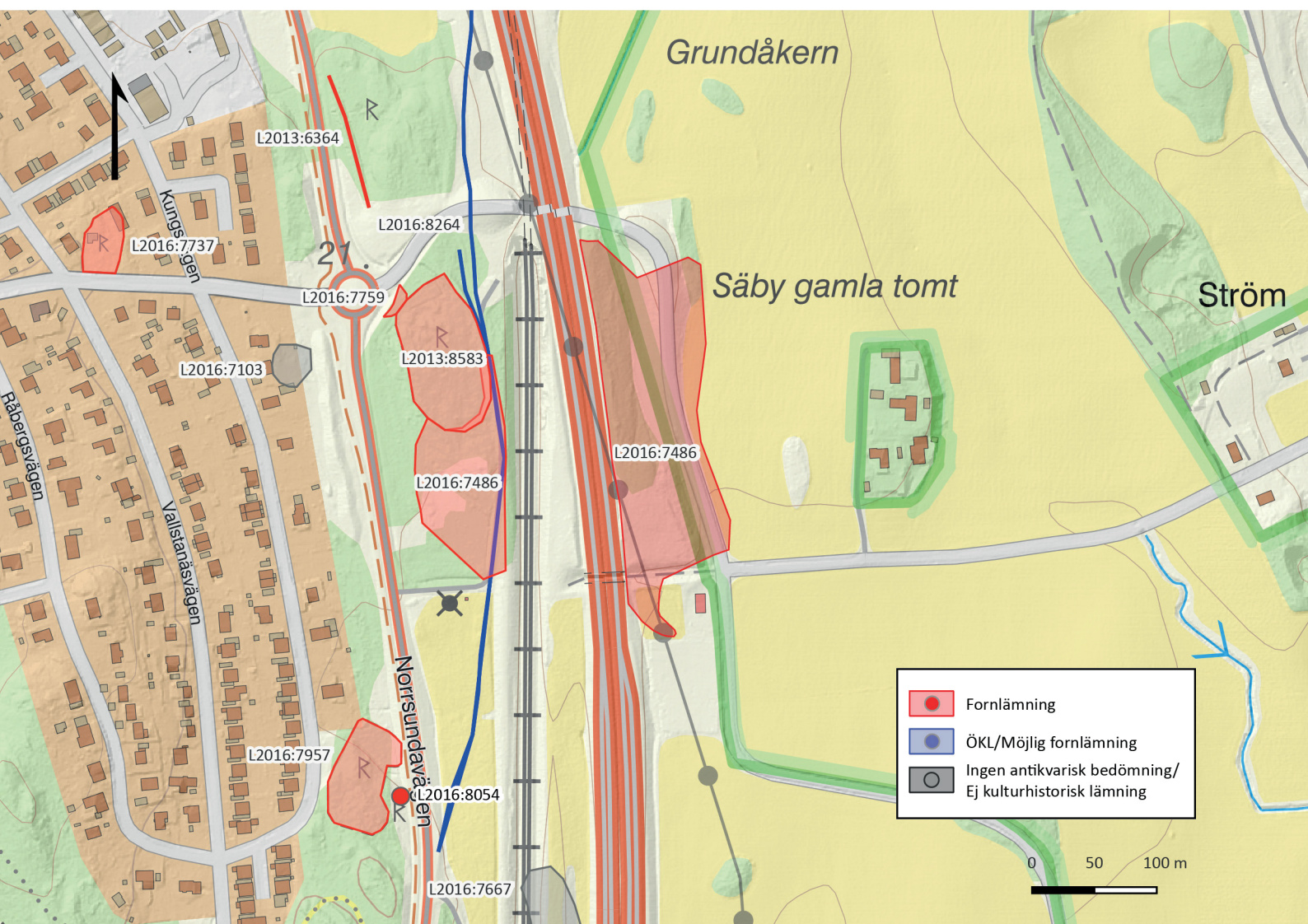

Figur 8. Plan över UO med sökschakt och anläggningar. Skala 1:300.

Antikvarisk bedömning och revideringar i KMR

Anläggningarna bedöms preliminärt vara av förhistorisk karaktär. Boplaten har således sträckt sig längre söderut än vad som tidigare varit känt, även om det inte säkert går att utesluta att stolphålen hör till konstruktioner från historisk tid. Utan undersökning och/eller naturvetenskapliga analyser i form av till exempel ^{14}C -analyser, går det i nuläget inte att dra några sådana helt säkra slutsatser kring vare sig funktion eller kronologi.

Säby bytomts (L2016:7486) södra gräns har justerats i KMR i enlighet med förundersökningens resultat (fig. 9).

Figur 9. Topografisk karta med justerad gräns för L2016:7486 i KMR. Skala 1:5000.

Utvärdering av undersökningsplan

Uppdraget genomfördes i enlighet med Länsstyrelsens
avropsförfrågan.

Referenser

Skriftliga källor

Andersson, C & Hållans Stenholm, A-M. 2006. Nabor i Norrsunda – bytomterna Valsta och Säby vid sjön Fysingen. Arlandabanan. Uppland, Norrsunda socken, Vallstanäs, RAÄ 165 och 167. UV Mitt, Rapport 2006:25.

Beronius Jörpeland, L. 2001. Boplatslämningar vid Säby-Ström. Uppland, Norrsunda socken, Ström 6:1, RAÄ 167. UV Mitt, Rapport 2001:6.

Eriksson, K., Persson, M. & Ulfhielm, B. 2008. Arkeologisk forskningshistorik över Gävleborgs län. Rapport Läns museet Gävleborg 2008:05.

Hamilton, J. & Ranheden, H. 2001. Järnåldersbebyggelse längs med en vattenledning vid Rosersberg. Uppland, Norrsunda socken, Vallstanäs 2:17, Åshusby 4:4, RAÄ 167 och 212. UV Mitt, Dokumentation av fältarbetsfasen 2001:4.

Digitala källor

Svenskt Diplomatariums Huvudkartotek (SDHK). <https://sok.riksarkivet.se/sdhk>

SGU Jordartskartan 1:25000 – 1:100000. <https://apps.sgu.se/kartvisare/kartvisare-jordarter-25-100.html>

Ortnamnsregistret (ISOF). <https://ortnamnsregistret.isof.se/place-names>

Bilagor

1. Schakttabell
2. Kontexttabell

Bilaga 1. Schakttabell

Nr	Beskrivning	Area m ²
200	Schakt, ca 15x1,5 m st och 0,35-0,5 m dj. Överst grässvål, ca 0,05-0,1 m tj. Därunder brun lucker silt med riklig förekomst av småsten, ca 0,25 m tj. I lagret påträffades enstaka tegelfragment, lock till en sprejburk och fragment av en hästsko. Ställvis finns smala stråk av siltig sand. I botten brun kompakt lera.	22,09
215	Schakt, ca 15x1,5 m st och 0,3-0,5 m dj. Överst grässvål, ca 0,05-0,1 m tj. Därunder brun lucker silt med riklig förekomst av småsten, ca 0,3 m tj. I lagret påträffades enstaka tegelfragment. I botten brun kompakt lera.	22,18
227	Schakt, ca 16x1,5 m st och 0,35-0,5 m dj. Överst grässvål, ca 0,05-0,1 m tj. Därunder brun lucker silt med riklig förekomst av småsten, ca 0,3 m tj. Lagret blir lerigare och innehåller något mindre sten i schaktets S del. Enstaka tegelfragment. I botten brun kompakt lera.	22,38
237	Schakt, ca 8x1,5 m st och 0,3-0,4 m dj. Överst grässvål, ca 0,05-0,1 m tj. Därunder brun lucker silt med riklig förekomst av småsten, ca 0,2 m tj. I lagret påträffades enstaka tegelfragment. I botten brun kompakt lera, med enstaka större naturliga stenar, ca 0,4 m st.	11,25
295	Schakt, ca 15x8-1,5 m st och 0,3-0,5 m dj. Överst grässvål, ca 0,05-0,1 m tj. Därunder brun lucker silt med riklig förekomst av småsten, ca 0,2-0,25 m tj. I schaktets S del blev lagret något ljusare med större inslag av lera. Under lagret på ca 0,3 m dj framkom fyra anläggningar. I botten brun kompakt lera och i schaktets N del ett antal naturliga markfasta stenar, ca 0,4-0,8 m st.	46,96
315	Schakt, ca 19x1,5 m st och 0,3-0,4 m dj. Överst grässvål, ca 0,05-0,1 m tj. Därunder brun lucker silt med riklig förekomst av småsten, ca 0,2 m tj. I lagret påträffades enstaka tegelfragment. Ställvis finns mindre stråk av småsten eller sand. På ca 0,3 m dj framkom fyra anläggningar. I botten brun kompakt lera.	27,74

Bilaga 2. Kontexttabell

Nr	Typ	Beskrivning
243	Stolphål	Stolphål, runt, ca 0,9 m i diam. Stenskoning av rundade och kantiga stenar, ca 0,15-0,4 m st. Fyllning av gråbrun silt med inslag av lera.
255	Stolphål	Stolphål, runt, ca 0,8 m i diam. Stenskoning av rundade stenar, ca 0,15-0,25 m st. Fyllning av gråbrun silt med inslag av lera.
266	Härd	Härd, rund, ca 0,7 m i diam. Bestående av gråbrun silt med inslag av lera. Enstaka kol och skärvsten i ytan.
279	Stolphål	Stolphål, runt, ca 0,7 m i diam. Fyllning av gråbrun silt med inslag av lera. Enstaka kol synligt i ytan.
334	Stolphål	Stolphål, runt, ca 0,13 m i diam. Fyllning av gråbrun silt med inslag av lera.
344	Stolphål	Stolphål (?), runt, ca 0,35 m i diam. Ej avgränsat i N. Fyllning av gråbrun silt med inslag av lera.
355	Ränna	Ränna el kulturlagerrest (?), ca 0,75x0,35-0,3 m st. Fyllning av gråbrun silt med inslag av lera. Ej avgränsad i N.
369	Stolphål	Stolphål, runt, ca 0,17 m i diam. Fyllning av gråbrun silt med inslag av lera.

En arkeologisk förundersökning i avgränsande syfte genomfördes under våren 2025 i anslutning till fornlämningen L2016:7486. Fornlämningen omfattar bebyggelselämningar inom Säby bytomt vid Rosersberg i Sigtuna kommun och uppdraget genomfördes efter beslut av Länsstyrelsen i Stockholm. Inom undersökningsområdet påträffades stolphål, en härd samt en rest av en ränna. Utifrån lämningarnas karaktär bedöms de höra till den förhistoriska bebyggelsen inom bytomten. Fornlämningens begränsning har justerats i Kulturmiljöregistret utifrån resultaten.

A7213

